

PRINOSI IVE HERGEŠIĆA POREDBENOJ POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Profesor Hergešić svoje poimanje i humanističku viziju komparativne književnosti temeljio je na »francuskoj školi« te grane literarne historiografije, za koju je bio i stručno osposobljen na pariškoj Sorbonni, gdje je dvije akademske godine pohađao predavanja slavnog Ferdinanda Baldenspergera,¹⁵⁵ prethodno profesora komparatistike na sveučilištima u Strasbourgu, Nancyju i Lyonu. I teorijski i metodološki ostao je pristašom te škole, ali je imao kritičku ogradu prema statičkomu pronalaženju i inventiranju usporedivih sastojaka u raznojezičnim i književnim raznacionalnim auktorskim književnim tekstovima, koju je tendenciju uočavao u nekim komparatističkim radovima. Tu distanciju izričito je naglasio već u introduktivnoj monografiji (priručniku) *Poredbena ili komparativna književnost* (Zagreb, 1932.) tvrdeći da se komparatistička »istraživanja ne smiju shvatiti šablon-ski, ne kao puko nabranje i bilježenje činjenica, koje su slučajno povezane istom etiketom...«¹⁵⁶ Kao uzorno

155 Ferdinand Baldensperger (1871.–1958.), francuski komparatist i pjesnik. Predavao na sveučilištima u Strasbourgu, Nancyju, Lyonu i Parizu (Sorbonne). »Slavni znanstvenik. Drži se jednim od utemeljitelja komparativne književnosti (...) Pokrenut u biti idealom kulture, vizijom gotovo novog humanizma, pokušao je nadići tradicionalne jezične i zemljopisne granice, unutar kojih se općenito dijelilo književno stvaranje« (*Dizionario Bompiani*, Milano 1987, p. 157).

156 Citat prema: Ivo Hergešić, *Izabrana djela*. Svezak prvi. *Kompara-*

komparatističko djelo često je u spisima i predavanjima navodio upravo Baldenspergerovu dvosveščanu monografiju *Goethe u Francuskoj* (1904.–1920.), na kojoj je utemeljitelj sorbonnske komparatistike radio dvadeset godina; držim razložito, jer je Baldensperger ne samo skrupulozno slijedio recepcijsku faktografiju, nego i njezine učinke u gibanjima francuskog romantizma, primjerice, iznimno valorizirao prijevod Goetheova *Festa* Gérarda de Nerval, ¹⁵⁷ objavljen 1828. Ta knjiga za profesora Hergešića predstavljala je *exemplum*, kako svestrano proučavati *la fortune* (sudbinu), ili po današnjem nazivlju, recepciju jednoga svjetskog klasika u drugoj inojezičnoj, književnoj kulturi, dok mu je druga Baldenspergerova studija *Balzacova strana usmjerenja* putokaz kako se baviti »vrelima«, izvorima, tj. intertekstualnom spregom s inozemnim piscima u opusu francuskoga nacionalnog romanopisca. ¹⁵⁸ Ne bih ovdje ulazio u raspru o Hergešićevim komparatističkim polazištima. Međutim, bjelodano je da ona tridesetih godina prošlog stoljeća nisu bila nipošto anakrona; Baldensperger je uživao ugled najpoznatijega svjetskog komparatista, a na predavanja su mu hrlili studenti iz mnogih zemalja, među kojima iz Hrvatske Ivo pl. Hergešić, na čiji je poticaj profesor sa Sorbonne gostovao u Zagrebu i održao dva predavanja. ¹⁵⁹ Utemeljitelj hrvatske akademske kroatistike zacijelo se dojmio francuskoga znanstvenika, jer su poslije, što je nepoznato, izmjenjivali pisma iz

tična književnost, Ex libris, urednici Jelena Hekman i Mirko Tomaso-
vić, Zagreb MMV., str. 64.

157 Usp. Višnja Machiedo, »Patofizički Faust« u: *Putovima i prečaci-
ma*, Zagreb, 2005. str. 95-96.

158 I. Hergešić, o. c., str. 86-87.

159 O. c., str. 50.

struke na relaciji Pariz-Zagreb. Dakle, tada je u Europi baldanspergerovska metoda poredbenoga proučavanja književnosti »fort à la mode«, kako bi rekli Francuzi, ali i moderna (na stanovit način i modna) grana literarne historiografije. To se s još većim odmakom može tvrditi za hrvatsko književnoslovlje iz međuraća, koje je u istraživanju i tumačenju tradicije velikim dijelom konzervativno. Hergešić je, dakle, prihvatio jednu suvremenu tendenciju u pristupu njezinim fenomenima, dok je u nas još uvijek postojao zazor prema »stranim utjecajima« u djelima hrvatskih pisaca zbog tobožnje ugroze nacionalnog identiteta ili devalvacije estetskog digniteta preko tih utjecaja, koji se dignitet odmjeravao parametrima romantičarskoga pogleda na originalnost književnih tekstova. Obje su te prosudbene ideje sa stajališta znanosti o književnosti, naprotiv već onda bile zastarjele i zahtijevale reviziju gledišta na hrvatsku književnu prošlost i suvremenost, budući da su ih izolirale od europskih gibanja i pozicije u sebidostatan kulturni prostor. Uostalom, inauguracija akademske komparatistike, predavanje privatnoga docenta poredbene književnosti na Zagrebačkom sveučilištu dr. Ive Hergešića, zakazano za 7. studenoga 1936. na Filozofskom fakultetu »neposredno (je) nakon početka prekinuto zbog demonstracije nekoliko anonimnih omladinaca.«¹⁶⁰ Kad je stekao taj akademski naslov, Hergešić je imao trideset i dvije godine, ali i pisateljsko iskustvo od 14 godina, budući da se već kao osamnaestogodišnjak »zapošljava« u zagrebačkomu dnevniku *Obzor*,¹⁶¹ gdje iz broja u broj

160 Ivo Hergešić, *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, vlastita naklada, Zagreb, 1937., str. 15.

161 Jelena Hekman, *Kronologija života Ive Hergešića (Grada)*, o. c., (bilješka 2) str. 231.

objavljuje članke ponajviše iz književnosti te likovne, kazališne i filmske kritike.

No, po svjedočanstvu starijega kolege i na stanovit način mentora u novinarskom poslu, Josipa Horvatha, »on se, međutim, ozbiljno pripremao za univerzitetsku karijeru, proučavajući stranu i domaću književnost, dajući povremeno kratke, fundirane književno-historijske rasprave s naglašenim evropskim perspektivama. Van redakcije, dakako nije bio *dečko*.«¹⁶² To potkrepljuje i bibliografija njegovih većih objavaka prije izbora za privatnog docenta. Skrećem pozornost na neke: *Francuska lirika od 1800. do danas* (1931.), antologija s tekstovima na izvorniku, koja je iznenadila kritičara uglednih pariških novina za književnost, *Quinzaine critique*, Raymonda Schwaba, upućenošću i poznavanjem recentne literature;¹⁶³ *Poredbena ili komparativna književnost* (1932.), priručnik također afirmativno recenzirano od najpoznatijega talijanskog (Arturo Cronia) i francuskog slavista (André Vaillant); *Hrvatske novine i časopisi do 1848.* (1936.), pionirska monografija o početcima našega novinstva i časopisja, još uvijek uporabiva. Hergešić je bio toliko plodan da je od publiciranih radova u periodici mogao složiti sadržajnu knjigu sa znakovitim naslovom *Strani i domaći* (1935.), iz koje se očituje širok raspon njegovih interesa; pratio je pisce i pojave iz prošlosti i suvremenosti europske knji-

162 Josip Horvath, *Hrvatski mikrokozam između dva rata*, Rad JAZU (HAZU), 400, Zagreb, 1985., str. 314.

163 Izbor iz kritika Hergešićevih djela, domaćih i inozemnih, objavljen je u reklamnoj knjižici za pretplatnike *Hrvatske sudbine*, djela, koje je Hergešić pripremio za tisak, ali se nije pojavilo, vjerojatno zbog nastupajućih ratnih okolnosti. Knjižica je objavljena u navedenim *Izabranim književnim djelima* (bilješka 2) uz *Hrvatske novine i časopise do 1848.* (svezak 2). Izvadci iz Schwabove recenzije na str. 126.

ževnosti, pišući ponajviše o francuskim te njemačkim auktorima, ali i o engleskim, ruskim, skandinavskim, španjolskim, talijanskim, usporedice se osvrćući i na »domaće« (Dragutina Domjanića, Vladimira Nazora, Augusta i Milana Šenou, Tina Ujevića, Slavka Kolara). Dodati je tomu da je zaokruženije radove iz hrvatskih i stranih časopisa običavao tiskati i kao posebne otiske,¹⁶⁴ primjerice *Evropski romantizam* (1931.), *O prijevodima i prevođenju* (1934.), *Pirandellov humorizam* (1935.), pa je evidentno iz razvedenosti i obuhvatnosti opusa da su njegove ambicije za sveučilišnog nastavnika poredbene književnosti imale pokriće i stručnu utemeljenost. Nije težio prema nekim samostalnim teorijskim osmišljavanjima, što bi bilo i nerearno očekivati, držeći se uglavnom zasada francuske komparatistike. Kreativnost je ostvarivao na drugoj spoznajnoj razini, to će reći u primjeni i provedbi komparatističkih metoda i načela na hrvatsku književnost, u čemu je dohodila do izražaja Hergešićeva sposobnost i za analizu i za sintezu. Uostalom u *Nacrtu predavanja za studij komparatistike*,¹⁶⁵ predvidio je »tri glavne grupe predavanja: prvo – teorija i metodologija; drugo – poredbena istraživanja domaće književnosti; treće – opća povijest književnosti s osobitim obzirom na zapadnu Evropu od renesanse do danas.« U četvrtom semestru, prema »shemi« kolegija obrađivali bi se »Strane pobude u hrvatskoj književnosti 19. vijeka«, u sedmom hrvatski romantizam s poredbenog stajališta, a u osmom kao »nastavak« francusko-hrvatski književni dodiri. Za prvonavedeni kolegij trebalo je položiti i kolokvij. Od

164 Vidjeti J. Hekman, *Bibliografija Ive Hergešića*, o. c., (bilješka 2), str. 175-176.

165 O. c., (bilješka 6), str. 15.

osam, ukupno, predmetnih kolegija tri su pripala drugoj skupini («domaćoj književnosti») te možemo govoriti o njezinoj naglašenoj zastupljenosti u prvom programu sveučilišne komparatistike u Hrvatskoj. Kad se taj program utemeljio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dvadesetak godina poslije, postavši službeno Odsjek za komparativnu književnost, »druga grupa predavanja« dobila je primjereno mjesto pod natpisom *Komparativna povijest hrvatske i ostalih jugoslavenskih književnosti*, a profesor Hergešić je za to područje izabrao vrsnog stručnjaka, Ivana Slamniga, tada razmjerno mlada, ali već afirmirana pisca i prevoditelja, koji je iskazivao i zanimanje za stariju hrvatsku književnost. U toj je zadaći profesor Slamnig, poslije glavar istoimene katedre, osmislio njezin nastavni program, ponajvećma usredotočen na našu dopreporodnu literaturu, što je logičan posljedak književnopovijesnih činjenica, vezanih uz tzv. epohe konvencija. »Ostale jugoslavenske književnosti« uglavnom su ostale izvan tog programa, pa je bilo sasma razumljivo da se od 1990. katedra i službeno zove *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, pod kojom oznakom i danas djeluje, kao jedna od četiriju konstitutivnih katedara na Odsjeku. Ta se katedra od 1998. skrbi, među ostalim, za redovite godišnje međunarodne simpozije *Komparativna povijest hrvatske književnosti (emisija i recepcija)*, građa kojih je objavljena u devet Zbornika radova do danas.¹⁶⁶ Valjda ne ću pretjerati, kažem li da su i oni sljednici Hergešićeve komparatističke brazde naznačene prije sedamdesetak

166 Nakladnik je zbornika »Književni krug iz Splita«, suorganizator simpozija, a predmet su istraživanja do sada bile pojave i procesi u hrvatskoj književnosti, kazalištu i filmu tijekom XIX. stoljeća (jedan zbornik) XX. i našega.

godina, točnije 7. studenoga 1936., kad je u nastupnom predavanju pred studentima Filozofskog fakulteta pokušao podastrijeti program novog studija, odlučno se zalažući za poredbenost u proučavanju naše nacionalne literature, ciljajući i na otpore prema uvedbi takvog sveučilišnog studija. Hergešić se, naime, osvrnuo na predrasude »da tobožnji *internacionalizam* ove nauke, koja – vele – podcjenjuje »nacionalne vrednote.«¹⁶⁷ Promotor hrvatske komparatistike, kao što je znano, nije studirao ni slavistiku ni kroatistiku (već romanistiku i germanistiku), ali je zauzeto pratio hrvatsku suvremenu književnost, što svjedoči i njegova monografska studija *Hrvatska moderna*.¹⁶⁸ Iz njegovih brojnih radova i članaka vidi se da je bio dostatno upućen i u tzv. stariju hrvatsku književnost, osobitu onu dramsku, te da je njezine klasike (Marka Marulića, Marina Držića, Petra Hektorovića, Petra Zoranića, Dominka Zlatarića) uključivao u vlastita istraživanja. Čestokratno je isticao, pa i u rečenom predavanju, da su se važni hrvatski filolozi spontano usmjerivali prema komparatističkom pristupu u obradbi hrvatske baštine upozorujući na Vatroslava Jagića, njegove »djake« Milorada Medinija i Tomu Matica, te niz drugih s raznih sveučilišnih katedara i raznih filoloških grana. Ni nemali broj književnoslovnih znanstvenih auktoriteta, smije li se dodati, iz druge polovice prošlog stoljeća, nisu bili kroatisti s diplomom, kad ni prof. Hergešić, već, primjerice, klasični filolozi, romanisti (navlastito talijanisti), rusisti, anglisti, germanisti, a auktori su fundamentalnih

167 O. c., (bilješka 6), str. 5.

168 Studija je prvi put objavljena u zborniku *Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća*, priredio Vlatko Pavletić, Zagreb, 1965., a u *Izabranim književnim djelima* (o. c., bilješka 2) zaprema 4. svezak.

studija i radova komparatističke naravi o hrvatskoj literarnoj tradiciji. S druge pak strane i zaslužni kroatisti bez diplome studija komparatistike također su uvažavali poredbenu sastavnicu i pridonosili takvom proučavanju, te se može ustvrditi da je uspostavljeno pozitivno ozračje za sagledavanje hrvatske književnosti u europskom kontekstu, kako se to danas imenuje, u čemu su zasluge profesora Hergešića, u objektivnoj retrospektivi, nezanemarive i nisu samo promotorske. U predgovoru već spomenute knjige *Strani i domaći* prije šezdesetak godina, elokventno je objasnio međuovisnost toga svojega dvojaka interesa: »Pisac ovih marginalija navikao je da gleda domaće u poredbi sa stranima. To mu često služi kao mjerilo i uporište, kao što često prosuđuje vrijednosti tuđih kulturnih dobara prema domaćim potrebama i razlozima. A domaćoj je književnosti prispio malo zaobilaznim putem – hodajući tuđim književnim njivama.«¹⁶⁹ Kako je to činio, pokazat ćemo na nekim primjerima iz tekstova diljem njegova velikog opusa, sistematiziranim prema četiri komparatističkim indikacijama.

Hrvatski pisci na europskomu nebosklonu

Žaleći što se u Hrvatskoj još ne može studirati komparatistika, iako je ona zastupljena na četrdesetak katedara u tridesetak zemalja u svijetu, Ivo Hergešić u spomenutom priručniku (*Poredbena ili komparativna književnost*, 1932.) koji je trebao da bude nagovještaj takvog studija, tvrdi da »dragocjenog materijala« s tog područja postoji u iznenađujućoj količini i kakvoći. On da je sam u malo vremena zabilježio oko 400 bibliograf-

169 Ivo Hergešić. *Strani i domaći*, Zagreb, 1935., str. 6.

skih jedinica budući da su, prema njegovu sudu, gotovo svi glavni naši filolozi bili prigodice i komparatisti.«¹⁷⁰ Ključnom mi se pak čini njegova teza: »Hrvatska je književnost izvanredno prikladna za poredbena istraživanja. Bez poredbene kritike ne možemo ocijeniti njeno pravo značenje, ni upoznati njenu istinsku vrijednost. Na međašima Istoka i Zapada, gdje se križaju najrazličitije kulturne struje i utjecaji, šarenilom tipova i bogatstvom varijanata hrvatska književnost pruža komparatistu bezbrojne zanimljivi probleme, od kojih su neki izvanredno aktuelni.«¹⁷¹ Dometnuo bih citatu: »I vanredno aktuelni i dandanas.« Naime, interpretiramo li Hergešićeve natuknice, točno je da se bez uključivanja u europski okvir ne samo ne može s estetičkim osloncom vrednovati hrvatsko literarno naslijeđe, nego se ono i ne može valjano književnopovijesno pratiti, da pače ni valorizirati kao razvojni sustav u nacionalnoj kulturi. Uvažavajući taj kontekst, Mihovil je Kombol u *Poviesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda* (1945.) napokon znanstveno prevladao kaotičnost dotadašnjih historiografskih sinteza u pogledu naše baštine od humanizma do romantizma, kojoj se, uzgredice budi spomenuto, u srpskoj i talijanskoj slavistici nijekao i hrvatski identitet.¹⁷² U istoj knjizi postavlja i drugu neosporivu tezu, govoreći o »književnim oblicima i stilovima«: »I hrvatska je književnost dio opće književne zajednice, a u većini književnih rodova, koji su zastupani u zapadnoeuropskim književnostima, imamo i hrvat-

170 O. c., (bilješka 2), str. 55.

171 O. c., str. 55-56.

172 Usp. M. Tomasović, »Povijesti hrvatske književnosti do Kombolove« u: *Mihovil Kombol. 1883.-1955. (monografija o opusu)*, Zagreb, 2005., str. 47-66.

skih primjera.«¹⁷³ Na kraju monografije gestom intelektualca upozoruje i na kontraproduktivnost orijentacije prema jednoj kulturi ili naciji, kudeći isključivost germanofilstva općenito (i, uzgređice, frankofilstva). Samo jedna strana kultura, elaborira, ako ju se nekritički prihvaća, podjarmljuje i zarobljuje zbog zapostavljanja drugih, što je neprijeporno aluzija na hrvatska povijesna iskustva, a, uvijeno, i na tendencije kulta Njemačke u nekim našim tadašnjim medijima.«¹⁷⁴ »Hrvati su se«, veli, »odbili od Nijemaca kad su im ovi htjeli nametnuti *jedinospasavajuću* germansku kulturu, a odbit će se«, optimistično predviđa, »i od svakoga koji kod njih traži kulturni monopol. Najveći ideal malih naroda jest nastojanje, da se okoriste *raznolikim* kulturnim vrednotama...«¹⁷⁵

Razrađujući u trećem dijelu monografije metodološke premise komparatističkih istraživanja, pisar navodi pravo mnoštvo primjera (većinom iz zapadnoeuropskoga kruga), baratajući s dojmljivom količinom djela i imena, među koje redovito uvršćuje i hrvatske književnike. Nije, recimo, pristaša »fanatika« larpurlartizma, koji zbog tobožnje »tendencioznosti« ignoriraju pojedine skupine auktora, što su istinski »književni talenti«, pa spominje slučaj Marina Sabića; on jest religiozni pjesnik, ali nije »klerikalni«, te u toj razlikovnosti ističe potrebu proučavanja Vetranovićeve *Piligrina*, Gundulićevih *Suza sina razmetnoga*. Znakovito je za Hergešićev estetski ukus da je apostrofirao Marina Sabića (1860.–1923.) koji je doživio vjersko »obraćenje« nakon hodočašća u Lourdes i svrstao se na taj način u

173 O. c., str. 67.

174 O. c., str. 99-100.

175 Ibidem.

niz europskih pisaca katoličkih konvertita, te potom pisao pjesnički zanimljivu mističnu liriku, koja nije bila po ukusu ni klerikalcima ni antiklerikalcima, a danas je, međutim, pobudila adekvatno revaloriziranje (Božidar Petrač, Tonko Maroević). Uz religiozni svjetonazor, koji da nije kočnica literarnih dometa, podsjeća, na neodvojivost, na spregu s književnošću nekih filozofa (Schopenhauer, Nietzsche, Bergson, Croce), pa u to društvo uvodi i Franju Markovića, Đuru Arnolda, spominje utjecaj Schopenhauera na hrvatsku Modernu, Crocea na neke naše književne kritičare.¹⁷⁶ »Velika idejna strujanja, koja su u Evropi izazvala humanizam, renesansu, reformaciju, protureformaciju, prosvjetiteljstvo, romantizam i realizam, očituju se i na periferiji Evrope, u hrvatskoj književnosti.«¹⁷⁷

To je egzemplificirao katalogom indikacija: prijenosom Iliraca Kollárove panslavenske ideje i modernista Masarykova realizma, odjecima Marinettieva književna futurizma kod Mladih i Barrèsova pasatizma kod nekih pripadnika istog književnog naraštaja, prodorom freudizma u međuratnu književnost (adlerizma u Cesarčevoj noveli *Tonkina jedina ljubav*). Posebice naglašava potrebu raščlambe koliko se hrvatska »pacifistička« književnost, izazvana Prvim ratom, podudara s europskim tendencijama proturatnih opcija (Henri Barbusse, Georges Duhamel, Berta Ibañez, Erich Maria Remarque).¹⁷⁸ Još, razmjerno velik broj, likova i pojava iz hrvatske književnosti Hergešić apostrofira u toj knjizi, da bi se otvorio dijalog o njihovoj pripadnosti internacionalnim tendencijama. Međutim, u radu *Les*

176 O. c., str. 71-72.

177 O. c., str. 73.

178 O. c., str. 73-75.

littératures yougoslaves (croate, serbe, slovène, macédonienne) dans le cadre de la littérature universelle, pročitanomu na III. Kongresu Međunarodnog udruženja za komparativnu književnost (Utrecht, 1961.) i tiskanom u posebnom zborniku (hrvatska verzija u »Kolu« br. 4, 1963.), pokušao je dati nacrt za još nenapisanu »povijest jugoslavenskih književnosti s komparatističkog stajališta«, zapravo hrvatske, jer o ostalim referira uglavnom uzgređice. U vantieghemskoj¹⁷⁹ maniri postavlja točke njezine prepoznatljivosti s europskim gibanjima po razdobljima počam od humanističko-renesansnoga. Najprije govori o literarnom uspjehu i prijevodima Marulićevih latinskih djela po cijeloj Europi; držao je uputnim skrenuti pozornost kongresistima na Dubrovnik »kao oazu građanske i nacionalne slobode« i žarište procvata hrvatske književnosti u renesansi i baroku, »koji – a to je važno«, održava veze s drugim njezinim središtima (Zadar, Split, Hvar...), dotičući se, neizravno, cronijanskih teza, kako je ona u tim razdobljima tobože »običajna jeka, puki otisak talijanske književnosti«; naprotiv, tvrdi da je riječ o »neospornim književnim ostvarenjima«, a što se tiče fenomena »talijanskih utjecaja«, koji da su »tako često naglašavani, nesumnjivi su, ali je nesumnjiv i nacionalni udio«; pozivlje se na književnopo- vijesnu činjenicu da su izvori iz »talijanske renesanse (...) opća evropska pojava« i na potrebu diferencijacije u »načinu, kako se netko služi tuđim kulturnim dobrima, kako ih asimilira i prilagođuje svojim potrebama i svojim mogućnostima.«¹⁸⁰ Hergešićeve obje-kcije o nekad krucijalnom problemu u intrepreativnom pristu-

179 Usp. Peul van Tieghem, *Histoire littéraire de l'Europe et de l'Amérique de la renaissance à nos jours*, Paris, 1946.

180 »Kolo«, br. 4, Zagreb, 1963., str. 473.

pu hrvatskoj dopreporodnoj književnosti, izrečene prije četrdesetak godina na jednomu mjerodavnom međunarodnom znanstvenom skupu, derivacija su komparativističkog uvida u tijekom europske tradicije, i danas su neupitna (a i aktualna zbog cronijanskog sindroma u talijanskoj akademskoj slavistici). Takva je gledišta oblikovao već u *Poredbenoj ili komparativnoj književnosti* iz 1932., kada, primjerice, prosuđuje da je nužno kaniti se u poredbenim istraživanjima »mehaničke primjene jednoga stalnog recepta«,¹⁸¹ tj. da se mora voditi računa i o književnokritičkom aspektu recepcije, individualnosti pri raščlanjivanju međuovisnosti tekstova. Sinkroniziranost pak sa zapadnoeuropskim procesima, te istodobnu autonomnost naših pisaca, dokumentira na karakterističnim književnim pojedinostima: Zlatarićev prijevod Tassova *Aminte* iz neobjavljenog rukopisa; Hektorovićevo *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, koje je na tragu Sannazzarove ribarske ekloge, ali i osebujan idilski spjev, vezan uz stvaran domaći okoliš i krajolik, gdje su uz to zabilježene pučke pjesme, anticipirajući za dva stoljeća »interes za narodnu poeziju«. ¹⁸² Razmjerno se opširno govori o odjeku Fortisova *Putu po Dalmaciji* (citira se Goetheov prepjev prvih dvaju stihova iz *Hasanaginice*), podsjeća na Mériméeevu mistifikaciju naših narodnih pjesama (*La Guzla*, 1827.). Zlatarićev roman *Planine*, iako mu je model Sannazzarova *Arcadia*, da je znakovit po domoljubnoj sastavnici, unijetoj u konvencije pastirskog žanra, a Gundulićeva pastirska drama *Dubravka* po slobodoljublju. Završna himna slobodi u njoj, otkriva, nalikuju na jedan dijalog iz Cervantesova glasovitog romana kad Don Quijote tumači Sanchu

181 O. c., (bilješka 2), str. 55

182 »Kolo«, str. 474.

da je »sloboda jedan od najdragocjenijih darova što su nebesa dala čovjeku« (»La libertad, Sancho, es uno de los mas preciosas dones que a los hombres dieron los cielos...«)¹⁸³. Hergešićev komparatistički živac zaslužan je za otkriće te paralele između španjolskoga i hrvatskog klasika, identičnu retoričku elaboraciju u slavljenju slobode: »dar u kom sva blaga višnji nam bog je dô«. (*Dubravka*, stih 1692.) Izdvajam ga ne samo kao potvrdu njegove erudicije i stanovit kuriozitet za gundulićoslovce, nego i kao pobudnu natuknicu inozemnim stručnjacima o istim općim mjestima u hrvatskoj i svjetskoj književnosti.

U tom kontekstu podastire im i slučaj »predšasnika Molièrea«, Marina Držića, čije komedije da doživljuju velik internacionalan uspjeh (600 izvedaba u inozemstvu), te na toj crti spominje Frankopanov prijevod Molièreova *Georgea Dandina*, još za auktorova života, te, posebno, rukopise 24 preradaba francuskog komediografa u Dubrovniku XVIII. stoljeća, udjel Hrvata u mađarskom humanizmu i renesansi, hrvatske prijevode od grčkorimskih klasika do »zapadnih avangardista.«¹⁸⁴ Govori nadalje o posredničkom poslanju naroda koji se nahodi na »važnom križopuću«, što potkrepljuje citatom u izvorniku iz pisma auktoritativnog Ferdinanda Baldenspergera, da bi svoje izlaganje kozmopolitski završio dvama stihovima Augustina Ujevića, »koji bi mogli poslužiti kao epigraf svakoj studiji komparativne književnosti:

I čvrsto se ufam da ličnost toliko bogatija biva,
Koliko više prima da bi vratila dalje – «¹⁸⁵

183 O. c., str. 279.

184 O. c., str. 480.

185 O. c., str. 481.

Tina citira u hrvatskom izvorniku uz opasku da to što se odnosi na ljudski individuum, vrijedi i za individuum nacije. Profesor Hergešić je govorio na francuskom, a referat protkao višejezičnim navodima u skladu s ozračjem komparatističke misije za koju je, kako je često pisao i studentima napominjao, preduvjet poznavanje što više jezika. Mislim, da je svrsishodno skrenuti pozornost prema njegovu utrechtskom referatu iz 1961., koji je u svojim predavanjima ranih šezdesetih godina prošlog stoljeća često asocirao slušateljima, među kojima je bio i pisac ovog priopćenja, iz dvaju razloga; prvi je što je napisan na jednom svjetskom jeziku, živim stilom i dobro probranom faktografijom, i objavljen u uglednoj inozemnoj znanstvenoj ediciji, te je mogao međunarodnoj komparatističkoj eliti pobuditi zanimanje za europski znak hrvatske književnosti; drugo, referat je istodobno bio neka vrsta smjernica za studij njezine komparativne povijesti pri rečenoj katedri Odsjeka. To zacijelo pamte nekadašnji studentice i studenti Odsjeka, jer su na dijelu završnog ispita bila propisana pitanja koje je prof. Ivo Hergešić akcentirao u radu *Les littératures yougoslaves (croate, serbe, slovène, macédonienne) dans la cadre de la littérature universelle*. Pamti ih vrlo dobro i pisac ovog priopćenja, u drugoj već ulozi, kao ispitivatelj.

Ako se historiografska crta Paula van Tieghema očituje u Hergešićevim poimanjima »europske književnosti od renesanse do naših dana«, u koju je, kako smo vidjeli unosio i hrvatske prinose, onda se recepciološka Ferdinanda Baldenspergera nazire u njegovim postojanim težnjama da uz »književne portrete« svjetskih klasika dodaje osvrt ili poseban odjeljak o njihovoj »sudbini« u Hrvata. U tom je pogledu postao predvodnikom proučavanja naše recepcije nositelja zapadnoeuropske literar-

nosti i kazališne kulture, to više što je u znatnom broju primjera morao poći od primarnih, vlastitih istraživanja, osobito za pisce XIX. i XX. stoljeća. U nekim su slučajevima takvi njegovi tekstovi poticajne referencije za daljnje bavljenje predmetom, katkad i prva građa za bibliografije. Međutim, ima i tekstova studijskog dometa, kojima je zadužio komparativnu povijest hrvatske književnosti. Dao je i nekoliko nezanemarivih obola i emisiji, odjeku hrvatskih auktora u svijetu. Uz dvadesetak od brojnih »književnih portreta« inozemnih glasovitih pisaca, slijedio bi prikaz, obično na kraju, njihova »odjeka« (ponajčešći termin) u hrvatskoj kulturnoj sredini, mjestimično i s traduktološkim opaskama o kakvoći prijevodnih tekstova, potkrijepljenim i analizom pojedinih rješenja.

Svjetski pisci u Hrvata

Kako su ti odjeci, dosta brojni i razmjerno razgrnati, bili vidljiv čimbenik europske prepoznatljivosti, Hergešić je i na njih nastojao upozoriti inozemnu komparatističku javnost. Znakovito je da je u međuratnomu najuglednijem stručnom glasilu *Revue de la littérature comparée*, kojem je Ferdinand Baldensperger bio suutemeljitelj i suurednik, objavio, u broju posvećenom srednjoj Europi,¹⁸⁶ vlastiti prilog *Le part de l'étranger dans le répertoire du Théâtre National de Zagreb*,¹⁸⁷ što je nedvojbeno bilo priznanje i ohrabrenje mladom komparatistu iz Zagreba, jer se našao među afirmiranim suradnicima časopisa, od koji su neki spadali u elitu poredbenog pristupa književnosti.

186 N°1, 14^e année, Paris, 1934.

187 Glavnina građe toga priloga sadržana je u radu »Francuski pisci na hrvatskoj pozornici u Zagrebu«, »Hrvatsko kolo«, sv. XIV. Zagreb, 1933.

Dakle, pogleda li se popis Hergešićevih priloga o znamenitim europskim piscima u Hrvata, vidi se i iz njega da mu je interes obuhvaćao jednako djela i auk-tore od renesanse do suvremenog doba, štoviše i jednog predrenesansnog, istina s većim naglascima na XIX., te na predvodnike XX. stoljeća u pogledu kojih je, štono riječ, bio vrlo ažuran. Iz sama popisa dadu se nazrijeti obrisi njegove komparatističke zauzetosti u insistira-nju na hrvatskoj recepciji francuskih, njemačkih, en-gleskih, talijanskih i španjolskih klasika i modernih: Dante, Molière, Cervantes, Shakespeare, Jean-Jacques Rousseau, Laurence Sterne, Ch. M. Wieland, Goethe, Heine, Alfred de Musset, Baudelaire, Flaubert, Mau-passant, Frédéric Mistral, Wilde, Thomas Hardy, Aldous Huxley, Giovanni Verga, Roger Martin du Gard, William Somerset Maugham, Pirandello, Joyce i još neki drugi. Po studioznosti i refleksima u hrvatskoj književnosti izdvojiti bi trebalo prikaze o sudbini Flau-berta, Maupassanta, Wildea, Baudelairea (skrenuo je, među ostalim, pozornost na Matoševu studiju o pjesni-ku *Cvjetova bola*, »u kojoj se«, što je istina, »pokazao vi-dovitiji od mnogih francuskih kritičara onog doba«),¹⁸⁸ Pirandella. No, pravi respekt zaslužuje njegovo istraži-vanje *Shakespeare* u Hrvatskoj¹⁸⁹ po temeljitosti i sve-obuhvatnosti (»Shakespeare na hrvatskoj pozornici«, »Krizmanićev pokušaj«, »Hrvatski prevodioci«, itd.). Spomenut ću i njegov slabo zamijećen osvrt na hrvat-ske prijevode Dantea uz pogovor Nazorovu prijevodu *Pakla* 1943., u kojem je prvi dao presjek pokušaja da se veliki pjesnik »pohrvati« s očevitom upućenošću u

188 O. c., (bilješka 2), str. 84.

189 *Shakespeare, Molière, Goethe, Književno-kazališne studije*, prire-dio Nikola Batušić, Zagreb, 1978., str. 33-122.

problem i s traduktološkim usporednicama.¹⁹⁰ Metodologijom i stilskom vrsnoćom ističe se također njegov rad *Popevke z provansalskoga*, posebni otisak iz »Hrvatske prosvjete«, god. 1933., zapravo predgovor Domjanićevim prepjevima iz novije provansalske lirike. Tekst počinje Hergešićevim karakterističnim nagovorom: »Provansa i Hrvati!«¹⁹¹ Podsjeća zatim na jedno, nekad izazovno, pitanje iz hrvatske komparatistike, koje je inaugurirao Vatroslav Jagić tvrdnjama da su najstariji hrvatski ljubavni pjesnici sljedbenici trubadurskoga pjesništva, koja teza da se nije održala, budući da je riječ o utjecajima rane talijanske petrarkističke škole na Šiška Menčetića, Džora Držića i ostale stihotvorce iz *Ranjinina zbornika*. Slijedi kratak podsjećaj na trubadursku epopeju, pa vrlo obaviješteno referiranje o pokušaju obnove provansalskog jezika i književnosti kroz pokret tzv. »felibriž« u kojem se, među ostalim, spominje i podatak da je mentor pokreta, prof. Saint-René Taillandier, naveo za uzor provansalskim mladim preporoditeljima Čehe i Hrvate, koji su se vratili svojim davnim literarnim korijenima. Stanovitu pak uzajamnost vidi i u odjeku Mistralove stoljetnice rođenja u Hrvatskoj, te u prevoditeljskoj i znanstvenoj djelatnosti Jeana Dayrea, koji predstavlja francuskom općinstvu hrvatske pripovjedače i proučava po arhivima u Italiji dokumente o dubrovačkim književnicima, a njezin je vrhunac, po Hergešićevu sudu, izbor iz modernoga provansalskog pjesništva u kajkavskom prepjevu Dragutina Domjanića. Donoseći bitne podatke o četvoro pjesnika iz tog izbora, zatim se osvrće na hrvatsku verziju njihovih stihova i hvali Domjanićev rad i po-

190 *Izabrana književna djela*, sv. 5, *Domaći i strani*, Zagreb, 2005., str. 100-109.

191 O. c., str. 110.

stupak da kajkavskim medijem naznači razlikovnost od standardnog jezika, što uvjerljivo pokrepljuje nizom citata izvornika i prepjeva: »A svojim prepjevima dokazao je Domjanić, da je kajkavština podobna da se prigodice uspne i do najviše poezije.«¹⁹² Najviše se, dakako, baveći Domjanićevim verzijama Mistrala, vještīm esejističkim zborom apostrofira srodnost duša između provansalskog nobelovca i njegova »čednog kolege iz Hrvatskog Zagorja.«¹⁹³ U Hergešićevu spomenutom predgovoru, valja ustvrditi, sadržan je, prvi u nas, suvisao književno-povijesni prikaz »felibriža«, a tome treba dodati zasluge općenito za promicanje Frédéricā Mistrala u Hrvatskoj. Još je jedan separat znakovit za njegovu metodu uključivanja hrvatskih literarnih postignuća u svjetski kontekst. Riječ je o separatu *O prijevodima i prevodenju*, pretisku iz »Hrvatskog kola« 1934., a rasprava je bila sažetak ciklusa predavanja (*Problèmes de traduction*), održanih u Francuskom institutu u Zagrebu iste godine. Ona je u stanovitu smislu razradba komparatističkih pogleda na prijevodnu književnost u zadaći međunarodnog posredništva (kojim se bavi mezologija), gdje se problematiziraju traduktološka pitanja s osvrtima na učinak i postupak u prenošenju glasovitih djela iz engleske, njemačke i francuske literature u inojezično ruho, ponajviše iz predromantizma i romantizma, kada je ta aktivnost imala posebnu ulogu u protoku novog senzibiliteta i promjeni dotadašnjih žanrovskih konvencija. Ističući potrebu za proučavanjem prijevoda, Hergešić napominje da su oni »dragocjen materijal za povijest hrvatske književnosti, ali neproučen, pa ni sređen.«¹⁹⁴ Kao

192 O. c., str. 118.

193 O. c., str. 119.

194 O. c., (bilješka 2), str. 116.

što smo naveli, taj je nedostatak i sâm pokušao ukloniti priložima o prevodenju Shakespearea i Dantea na hrvatski jezik, te još, primjerice, Heinea, Goethea, Federica García Lorke. Krugu velikih prijevodnih ostvarenje iz zapadnoeuropske baštine pridružuje prijevode Ise Velikanovića (Cervantesova *Don Quijotea*, Goetheova *Fausta*, romana Dostojevskog), »koji bi zaslužili također opširniju monografiju.«¹⁹⁵

Ističe također u tom društvu Maretićeve prijevode Homera i Vergilija, a kad govori o sindromu tzv. »neprevodivosti« nekih tekstova da tu tezu opovrgava Rilke njemačkom verzijom Valéryjeve poeme »Le Cimetière marin«, Otto Hauser »Gavranom« Edgara Allana Poea, Fjodor Ivanovič Tjutčev ruskom verzijom Heinea, Carducci talijanskom jedne Platenove pjesme... »A ima i u hrvatskoj književnosti takvih primjera: neke Heineove i Carduccieve pjesme u prijevodu Vladimira Nazora, Mistralova »Magali« ili neke Jamesove stvari, kako ih je preveo Domjanić, neka pjevanja Danteova *Pakla* u prijevodu Mihovila Kombola, Benešićevi pjesnički prijevodi s poljskoga (...) To nisu prijevodi već *transupstancijacije*.«¹⁹⁶ Ne smije se, naime, zanemariti ni Hergešićevi poticajni udjel u animiranju zanimanja za prijevodni fenomen, i te kako konstitutivan, tijekom povijesti hrvatske književne kulture, ni njegov obol našoj traduktologiji, to više što je sâm preveo pedesetak djela¹⁹⁷ s raznih europskih jezika, među kojima su i djela znamenitih klasika (Benjamin Constanta, Zole, Maupassanta, Anatolea Francea, Mériméa, Moliérea, Camusa, Pirandella, Cervantesa, Stendhala, Thomasa Manna, Andréa Mauroisa, Soror

195 O. c., str. 17.

196 O. c., str. 123.

197 O. c., (bilješka 10), str. 177-181

Mariane, Lesagea...), pa su njegove prosudbe imale uporišta i u vlastitoj praksi. No, k tomu, promotrimo li, s današnje kritičke razdaljine, koje je prevoditelje i tekstove Hergešić prije 60 godina izdvojio kao iznimne prinose hrvatskoj prijevodnoj književnosti, doći ćemo do zaključka, da je imao i u ovom slučaju pouzdan estetski ukus, te da njegove ocjene vrijeme nije korigiralo. Primjer je Mihovil Kombol, koje je do 1934. bio objavio samo prepjev četiriju pjevanja iz Danteove *Božanstvene* komedije,¹⁹⁸ a on je već naslutio da je riječ o vrhunskoj prevoditeljskoj pojavi.

Kroatistički književni portreti

Opća ustaljena predodžba Hergešićeve djelatnosti uopće ne vodi računa o njegovim člancima i radovima užega kroatističkog usmjerenja. Relativno je velik broj njegovih književnokritičkih priloga, recenzija o novoobjavljenim djelima hrvatskih auktora, nekoliko je također historiografskih studija, te dvije monografske cjeline. Prva je iz 1936., kada je u Maloj knjižnici Matice hrvatske tiskao *Hrvatske novine i časopise do 1848.* Na temelju dotadašnje literature, ali, što valja naglasiti, i velikim dijelom samostalnih istraživanja, napisao je vrlo preglednu i zanimljivu knjižicu o povijesti hrvatskih periodikâ od Jozefinskog doba do prijelomne godine 1848. U pregledu su obuhvaćeni ne same periodici na hrvatskomu, nego i na latinskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Nastojeći u pregledu podastrijeti podatke o novinama i časopisima, kojih u rečenomu razdoblju i

198 Usp. Nedjeljka Paro, »Bibliografija radova Mihovila Kombola, Prijevodi«, u: M. Tomasović, *Mihovil Kombol (monografija o opusu)*, Zagreb, 2005., str. 187.

nije bio malen broj, rukovodio se spoznajom da su oni u nacionalnom životu ispunjavali vrlo važno poslanje, koje je nedostatno uvaženo zbog manjkave svijesti o vlastitoj tradiciji, pa se monografijom na stanovit način htio odužiti i predšasnicima u profesiji, kojom se tada bavio. Studiju odlikuje akribičnost (120 bilježaka s referencijama o literaturi o predmetu), sistematičnost i napor da ona bude što uporabivija kao stručno pomagalo i štivo za obične čitatelje. Potrudio se da donese faksimile prvih stranica ili naslovnica gotovo svih glasila, o kojima je riječ u knjižici, među kojima su i faksimili i teško dostupnih tiskovina, primjerice latinskih novina iz 1772., prvog broja *Kroatischer Korrespondent* (1789.), *Kraljskog Dalmatina* (1866.) i t. d. Provideo je ediciju i kronologijskim i alfabetskim popisom listova, što rječito opovrgava tobožnju novinarsku ležernost, koja mu se spočitavala. To se pak još više odnosi na opsežnu monografiju *Hrvatska moderna* (u izdanju navedenih *Izabranih djela* obasiže više od 300 stranica).¹⁹⁹ Riječ« je uvelike o klasičnomu monografskom djelu, faktografski bogatom i žanrovski strukturiranom (*Pjesnici, Pripovjedačka proza, Drama i kazalište, Kritika i kritičari*), s uvodnim i zaključnim poglavljem, u kojem pisac umješno spaja pozitivistički i esejistički zbor. Što se tiče estetičkih prosudaba, one su oprezne i objektivne, rijetko što bi im se iz današnje perspektive moglo prigovoriti. Piščeva je prednost što je gotovo sve važnije »moderniste«, izim, dakako, Kranjčevića, Galovića, Matoša i Vidrića, osobno poznao, s nekima pak bio i *intimus amicus* (Milivoj Dežman, Branimir Livadić, Dragutin Domjanić) te su mu bile dostupne mnoge pojedinosti iz njihovih biografija, više ili manje

199 Prvi put je objavljena u zborniku *Panorama hrvatske književnosti*, priredio Vlatko Pavletić, Zagreb, 1965.

znakovitih za auktorski profil i formiranje. Iznenaduje, primjerice, Hergešićevo poznavanje pjesničke produkcije Moderne, potvrđeno s mnoštvom citiranih tekstova i ulomaka te vrsno osjećanje duha vremena kroz europske dodire i komparatističku perspektivu. *Hrvatska moderna*, sada dostupna u posebnoj ediciji,²⁰⁰ malo u literaturi o našoj književnosti prve polovice XI. stoljeća citirana i korištena, monografija je, koja još može poslužiti kao vrelo podataka i obavijesti te kao instruktivna knjiga o jednomu od najprekretničijih razdoblja u povijesti nacionalne književnosti. U svakom slučaju, s tim dvjema monografskih sinteza Hergešić je popunio praznine u našoj kroatističkoj literaturi. »Književni portreti« europskih i američkih pisaca, najčitanije, mislim da ne ću pogriješiti, štivo iz Hergešićeva opusa, postali su tijekom vremena, da tako velimo, njegova uža specijalnost.²⁰¹ I u toj književnopovijesno-esejističkoj vrsti Hergešić je kanio uspostaviti ekvilibrij između »stranih i domaćih«, što je očividno iz knjige, koju je bio pripremio ili pripravljač za tisak, s karakterističnim naslovom *Hrvatske sudbine*.²⁰²

Srećom, u sačuvanoj promidžbenoj knjižici nakladnika, uz predgovor pisca donijet je i sadržaj budućeg djela, gdje se portretira »život i djelo dvadesetak hrvatskih ličnosti, koje su pridonijele stvaranju i oblikovanju naše kulture«,²⁰³ među kojima su i književnici te jedan filolog: Stanko Vraz, Petar Preradović, Vatroslav Jagić, Fran Mažuranić, Safet-beg Bašagić, Janko Polić Ka-

200 *Izabrana književna djela*, o. c. (bilješka 2), svezak 4.

201 Usp. M. Tomasović, *Komparatistička vokacija Ive Hergešića* u: *Izabrana književna djela*, sv. 1, str. 19-20.

202 *Izabrana književna djela*, sv. 4, str. 111-128, pretisak.

203 O. c., str. 111.

mov, Fran Galović, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Vladimir Vidrić. Sudeći po predgovoru i jednom ulomku iz rukopisa, objavljenom 1951.,²⁰⁴ posrijedi je istovrsno »portretiranje« s naglaskom na nerazumijevanju, oskudici, prisilnoj odvojenosti i od hrvatske sredine. »Svi su oni osjećali sudbinu malog naroda, politički sputanog i gospodarski nerazvijenog, naroda koji živi na granici Istoka i Zapada, na pragu Evrope. Napajali su se i opijali evropskom kulturom, pa im se domaće siromaštvo činilo još bjednijim.«²⁰⁵ Zamijetiti je da su u tom kolu književnika najviše zastupljeni protagonisti hrvatske Moderne te da je Hergešićevo posebno zanimanje usmjereno prema piscima nekonvencionalnog »curriculum-a vitae et artiso«, sukladno njegovim opcijama prema inozemnim književnicima. No, i u nekim njegovim objavljenim radovima, već od međuraća, zamjećuje se tendencija da cjelovitije oslika njihov književni lik. To se štoviše osjeća i u nekim osvrtima, recenzijama novoizišlih pjesničkih i proznih tekstova.

Ilustrativan je u tom pogledu prikaz novoizišle zbirke *Ojadjeno zvono* Tina Ujevića u »Obzoru« (br. 4-2, Zagreb, 1934., str.1-2). Hergešić u toj zbirci uočava poetičku poveznicu s Tinovim pjesmama iz *Hrvatske mlade lirike*. Teze su mu: po regionalističkoj crti pjesnik nije nikakav *déraciné*, istodobno je i kozmopolit s elementima estetskog pasatizma i larpurlartizma, od početka impresioniran francuskom poezijom (od Nerval je preuzeo jedan stih kao epigraf pjesmi *Naše vile*), u novoj zbirci osjećaju se hermetistički prizvuci, na valéryjevski način, Baudelaireove koncepcije poezije, Rimbaud da mu je možda

204 *Ukleti Hrvat* (Fran Mažuranić), »Vjesnik«, Zagreb, 19. kolovoza 1951.

205 O. c., (bilješka 47), str. 114.

»veliki uzor kao ličnost i pjesnička egzistencija«,²⁰⁶ spominje u istom kontekstu i Mallarméa, Claudela, Apollinairea, Verhaerena, Laforguea, a *Svakidašnja jadikovka* ga podsjeća na Villonovu baladu. Sve su te natuknice u kasnijoj literaturi o Ujeviću potvrđene, a drži ih logičnom posljedicom pjesnikove velike književne kulture. »No bilo kako bilo, ugledi i pozajmice nipošto ne isključuju originalnost pjesnikovu«,²⁰⁷ koju tijekom prikaza apostrofira citirajući probrane stihove, ističe majstorski osjećaj za formu. »Njegov je vokabular veoma bogat, preobilje stegnuto u čvrstu a opet elastičnu, pjesničku formu, daje lirska remek-djela, kojima obiluje Ujevićev pjesnički *oeuvre*.«²⁰⁸ Tekstu iz »Obzora« Hergešić je u knjizi *Strani i domaći* pridodao izvatke iz Ujevićeva pisma, u kojem on niječe uglavnom sve utjecaje, posebno Matoševe, buni se što ga proglašavaju »francuskim djakom«, poriče da mu je itko od francuskih pjesnika navedenih u recenziji u »Obzoru«, ikakav uzor: »Ja sam ipak ja...«. ²⁰⁹ Simptomatična je i njegova kritika novelističke zbirke *Ili jesmo – ili nismo*, tiskana najprije u »Obzoru«, (br. 4, str. 1-2, Zagreb, 1934.), gdje se njezinom auktoru, Slavku Kolaru, pripisuju već tada odlike proznoga klasika hrvatske humorističke književnosti, u kojoj su humoristi tako rijetko posijani«. ²¹⁰ Dobar dio članka govori o Kolarovim »književnim uzorima«. Hergešić spominje njegove ruske uzore, ali upozoruje, da se on s vremenom više usmjerio prema francuskim (Anatole France, Flaubert, Maupassant), što mu i sâm Slavko Kolar po-

206 *Strani i domaći*, Zagreb, 1935., str. 163.

207 *Ibidem*.

208 O. c., str. 158.

209 O. c., str. 164.

210 O. c., str. 180.

tvrdnje u pismu, koje citira. Malo je iznenađenje, što je pisac *Breze* pri tomu naveo da mu je Charles Baudelaire najdraži francuski pjesnik, za što je recenzent našao intertekstualnu potkrijepu, vrlo uvjerljivu, u Kolarovoj noveli *Ptice nebeske*. Opis pariškog predvečerja na završetku novele parafraza je glasovite Baudelaireove pjesme *Le Crépuscule du soir*, o čemu nema dvojbe, usporedi li se podastri citat. Kako kod Ujevića, tako i kod Kolaru, Hergešić uočava autentične književne vrijednosti kao kritičar, a kao komparatist bavi se njihovim doticajima u europsko perspektivi. U jednomu i drugom slučaju obraća se piscima s nekom vrstom ankete o njihovim uzorima, citirajući im odgovore, koji mogu i kao dokumenti poslužiti književnim povjesničarima. *In memoriam Dragutina Domjanića*, nekrolog iz »Obzora«, ali objavljen 1933. i kao prigodna edicija,²¹¹ još je bliži žanru »književnih portreta«. U pravom smislu to je *Marija Jurić Zagorka* (predgovor *Sabranim djelima*, sv. 1, Zagreb, 1963.), gdje akademskom manirom, ali bez akademskih ograda, prikazuje fenomen »pučke« romanopisateljice, raspone njezina opusa, novinarski talent i osebujuan životopis. Hergešić je prema Zagorki gajio poseban afinitet kao novinarki »Obzora«. Tim je predgovorom, međutim, auktoricu *Gričke vještice*, najčitaniju hrvatsku književnicu, na stanovit način uveo u historiografski i kritički dijalog, kao ravnopravna subjekta u našoj baštini povijesnog romana te drame s naljepnicama tzv. zabavne, trivijalne literature.

U kroatističkoj, recimo tako, disciplini sugestivno je i nekoliko njegovih tekstova s »portretima« iz starije hrvatske književnosti, nažalost, uglavnom ignoriranih.

211 *Strani i domaći*, str. 145-151.

Marulološku pozornost zaslužuje *Pisac svjetskoga glasa*, zapis u povodu petstote obljetnice rođenja pjesnika *Judite* (g. 1950.), iz kojeg se vidi da je bio natprosječno obaviješten, za tadašnje stanje, o europskoj recepciji Marulićevih latinskih djela,²¹² te o zastupljenosti »oca hrvatske književnosti« u europskim enciklopedijama i leksikonima, kojoj je u rečenom članku dao i svoj prinos. Hergešić je sredinom prošlog stoljeća insistirao na Marulićevoj internacionalnoj recepciji, koju je titrološki efektno naznačio (»pisac svjetskoga glasa«) u pristupu sadržaju teksta, što se onda moglo činiti domoljubnim retoričkim uzletom, a od devedesetih godina istog stoljeća postalo je književnopovijesnom činjenicom. Filološku spremu očitovao je i u eseju *Tragom Petreta Hektorovića*,²¹³ gdje posebno interpretira njegovo »bašćinstvo« i suživljenost sa zavičajnim pukom, parafrazira također sudove, dosta oprečne, u stručnoj literaturi o žanru i pjesničkoj vrijednosti *Ribanja i Ribarskog* prigovarivanja. Komparatistička poticajnost, napominje, Hektorovićeve spjeva vezana je uz njegove podudarnosti sa Sannazzarovom ribarskom eklogom te uz umetnute narodne pjesme, čime da prethodi romanticima. Dobro poznavanje tekstova i literature o njima pozadina je i rada *Dvije stare hrvatske komedije* (»Andro Stitikeca« i »Komedija od Raskota«).²¹⁴ Bibliografija pak Hergešićevih kroatističkih jedinica ovdje se ne iscrpljuje, a tvore je količinski još veći skup recenzija i kritika, objavljivanih od 1929. do smrti, o piscima i djelima iz svih razdoblja (primjerice, o Vladimiru Nazoru, Đuri Viloviću, Antunu Bonifaćiu, Slavku Batušiću, Slavku Ježiću, Silviju

212 *Izabrana književna djela*, sv. 5. *Domaći i strani*, str. 7-19.

213 O. c., str. 20-27.

214 O. c., str. 28-29.

Strahimiru Kranjčeviću, Stjepanu Mihaliću, Branimiru Livadiću, Vjekoslavu Majeru, Augustu i Milanu Šenoi, Ljubomiru Marakoviću, Matošu, Milanu Begoviću, Augustu Cesarcu, Mirjani Matić-Halle, Miroslavu Krleži, Marinu Držiću, Marijanu Matkoviću, Fadilu Hadžiću). Ivo se Hergešić, dakle, i te kako izjašnjavao i bavio hrvatskom književnom tradicijom i kao novinski recenzent pratio literarne događaje u našoj sredini od tridesetih do sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kako je to nagovijestio u predgovoru knjizi *Strani i domaći* g. 1935. Taj dio njegova opusa zaslužuje primjereno uvažavanje.

Domaći pisci na stranim jezicima

Sukladno komparatističkoj vokaciji, zanimao ga i fenomen jezične »dijaspore«, u Hrvata gotovo znakovito. Indikativan je njegov pogled na pisce, koji se izražavaju na drugom jeziku, neovisno od svojega nacionalnog podrijetla: »Ida Verona, podrijetlom i osjećajem Hrvatica iz Boke, živjela je u Rumunjskoj, a u Parizu je objelodanila (1885.) zbirku francuskih stihova... Onaj koji bude pisao povijest naših književno-kulturnih veza sa inozemstvom, ne bi smio zaboraviti da napomene ove zanimljive slučajeve...«²¹⁵ U skladu s vlastitom preporukom Hergešić se pozabavio »*Otudjenom sestricom*« *Idom Veronom* u opširnom članku (»Hrvatska revija«, br. 7, Zagreb, 1934., str. 449-461), gdje je akribično skupio sve dostupne podatke o pjesnikinji i prikazao značajke i domete njezine knjige pjesama na francuskom. Da je pak riječ o zanimljivoj osobi i pisateljici, vidljivo je iz njezine rukopisne ostavštine, koju u novije vrijeme istražuje kolegica Cvijeta Pavlović. U te »zanimljive slu-

²¹⁵ O. c., (bilješka 2), str. 81.

čajeve« uvrstio je i Mirka Jelusića, koji da »ne taji svoje hrvatsko podrijetlo«, iako piše isključivo na njemačkom jeziku, pa je prema tome »njemački književnik«, jer i živi u toj kulturnoj sredini.²¹⁶ Mirko Jelusich (Jellusich), sin Hrvata iz Kastva, od 1888. do smrti (1886.–1969.) s boravištem u Beču, romanopisac više uspješnica u međuraću (*Don Juan; Cezar*), prevedenih na mnoge jezike u više naklada,²¹⁷ pobudio je njegovu pozornost s dvaju razloga: prvi je, što je bio »domaćih« korijenja, a svojedobno slavan auktor romana na njemačkom, a drugi što je u najpoznatijem od njih protagonist Don Juan, eminentno komparatistički literarni lirik. Kad je zagrebačka Binoza objavila hrvatski prijevod toga Jelusićeve djela, Hergešić se oglasio člankom u »Obzoru« (br. 73, Zagreb, 1932., str. 2-3),²¹⁸ analizirajući interpretaciju (»Dva don Juana«) mitskog zavodnika kod Alberta t'Serstevensa i Mirka Jelusića u njihovim istoimenim romanima. U Jelusićevoj spominje i neke natuknice, vezane uz njegovu etničko podrijetlo, što, pretpostavlja, i u francuskog pisca flamanskog podrijetla (kohabitacija latinskoga i germanskog duha). Međutim, recenzent »Obzora« u svojem (novinskom!) tekstu rekapitulira, kao okvir pojave obaju romana u hrvatskoj verziji, genezu literarne obradbe zavodničkog protagonista, počevši od Don Juana Tenoria španjolskog dramatičara Tirsa de Molina, uključivši u taj niz i dubrovačku preradbu Molièreove komedije *Don Juan* kao dokaz davne prisutnosti spomenute legende i u hrvatskoj dramskoj baštini.

216 Ibidem.

217 Usp. Mirko Jelusich, *Don Giovanni*, romanzo, terza edizione, Edizioni Corbaccio, Milano 1941.

218 O. c., (bilješka 57), str. 150-155.

Treći mu je slučaj isto tako izazovan: pisac je talijanskog podrijetla, plemić, koji od djetinjstva živi u Zagrebu i u tom gradu objavljuje dramu o Baudelaireu na francuskom jeziku! Kozmopolit »par excellence«, po njegovu sudu: Emilio (Milan) Colussi. Kad je drama objavljena, Hergešić je jedini od tadašnjih kritičara reagirao osvrtnom u »Obzoru« (»Drama o Baudelaireu«, br. 69, Zagreb, 1935., str. 1-2); analitički govoreći o tekstu, upozoruje na Colussieve francuske opcije, kojima nije zapreka zagrebačka sredina, i u kojoj jedan Hrvat nalazi pobuda da tiska inojezično djelo o svojoj velikoj književnoj simpatiji. Inače, recenzent hvali Colussievu načitanost literaturom o Baudelaireu, prepoznaje tragove brojnih biografskih monografija, što ih je dramatičar rabio kao scensku građu ponekada, po njegovu sudu, i nekritički.²¹⁹ Recenzent, i sâm dionik kulta Baudelairea, za antologiju s izvornim tekstovima *Francuska lirika od 1800. godine do danas* (Zagreb, 1932.) izabrao je ponajviše Baudelaireovih tekstova, i to onda kada percepcija najvećega francuskog pjesnika ni u njegovoj matičnoj zemlji nije bila osobita u pogledu pjesničke vrijednosti, što se dade ustanoviti po zastupljenosti u antologijama francuske poezije i pregledima književnosti XIX. stoljeća.²²⁰ Ivo Hergešić je već tada imao drugačije mišljenje, držeći ga ključnim pjesnikom toga stoljeća i pjesničkog moderniteta uopće, na tragu novih, poslije prihvaćenih, spoznaja i prosudaba o piscu *Cujetova bola* i *Pariškog*

219 Emilio Colussi imade 58 godina 1935., kad objavljuje *Charles Baudelaire, drame lyrique en cinq actes*, ali mu zanos za pjesnikom *Cujetova bola* ne jenja do kraja života, jer poslije rata, opet u vlastitoj nakladi, tiska zbirku pjesama *Le chemin des supplices, suivi de quelques poèmes à la mémoire de Charles Baudelaire* (Zagreb, 1953.).

220 Usp. M. Tomasović, »Baudelairofilija u Zagrebu (Ivo Hergešić; Emilio Milan Colussi)« u: *Tragom struke*, Zagreb 2006., str. 124-126.

spleena. Colussi je pak s vidljivim zadovoljstvom uključio u temu »Baudelaire u Hrvata«, s kojom se temom sustavno bavio. Gledajući slijedom navedenih radova u ovom priopćenju, razložito je zaključiti, po njihovoj količini i kakvoći, da prinosi poredbenoj povijesti hrvatske književnosti profesora Ive Hergešića nisu ni minorni ni periferni, te da i kao kroatist ima svoje mjesto u rasporedu naših prošlostoljetnih postignuća u europeizaciji nacionalne kulture.